

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

65

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת כי תצא - אלול תשע"ב

לא לגאווה, וכל המידות הרעות אינם שייכות במי שהוא בעל אמונה. ולמשל מידת הכעס, בדרך כלל אדם כועס על מי שציער אותו, והצער הוא שגורם את הכעס, זהו טבע האדם, וכך גם טבע בעלי החיים כשמרגיזים אותם הם מזיקים, והשור נוגח כשמרגיזים אותו, אמנם יש עצות כיצד להתגבר על מידת הכעס.

וכבר סיפרתי מעשה שהיה באברך בעל מדרגה שהגיע אלי, וסיפר שהוא כועס בביתו ביום שישי אחר הצהריים, שיש לחץ בזמן וצריכים להכין צרכי שבת, והוא דורש מבני הבית שיעזרו יותר בהכנות לשבת, וכשלא עוזרים כמו שצריך הוא כועס ומתרגז, והיה איכפת לו למה הוא כועס, הרי הכעס הוא אסור וגם אינו מועיל כלום.

[ומסופר על הגאון רבי יושע בער בעל 'בית הלוי' זצ"ל שנכנסו אליו פעם שני אברכים, אחד מהם אמר כי למד כל חושן משפט והוא בקי בדיני חושן משפט, והשני אמר שהוא בקי בספרי המוסר, וכל אחד מהם אמר לבית הלוי דברים ממה שלמד. האברך שהיה בקי בדיני חושן משפט אמר כי בחושן משפט רואים שהדבר הטוב ביותר הוא להיות 'מוחזק', מפני שצריכים הרבה ראיות להוציא מהמוחזק, הרוב אינו מוציא ממוחזק, וגם מיגו להוציא לא אמרינן.]

והאברך השני שלמד הרבה ספרי מוסר אמר כי בספרי המוסר רואים שהמידה הרעה ביותר היא כעס, וכמו שכתב הרמב"ן בתחילת האיגרת לבנו שהכעס היא מידה רעה להחטיא בני אדם, והביא שם מה שאמרו חז"ל בנדרים (כב, א) "כל הכועס כל מיני גיהינום שולטים בו שנאמר והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך ואין רעה אלא גיהינום", כי כשאדם כועס הוא מאבד את השכל ואינו שולט ברוחו.

ואמר להם הגאון רבי יושע בער זצ"ל כי הדברים קשורים זה לזה, וממה נפשך אין שום סיבה לכעוס, כי מי שהוא מוחזק אינו צריך לכעוס שהרי הוא המוחזק, ומה איכפת לו שהשני דורש ממנו, הרי השני אינו יכול לעשות לו כלום, וכיון שהוא מוחזק בטוח שיזכה בדין, ואילו מי שאינו מוחזק לא יועיל לו הכעס, שהרי השני מוחזק ולא הוא, והכעס לא יעזור ולא יועיל לו כלום.]

אמנם מצד האמונה פשוט שאין מקום לכעס, כי אדם שחי לפי האמונה יודע שהצער מן השמים ואינו במקרה, ואם מן השמים לא היה מגיע לו צער, גם השני לא היה מצער אותו, וכמו שאמרו חז"ל (חולין ז, ב) אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזים עליו מלמעלה, כל צער הקטן ביותר הוא בהשגחה.

לכן אם אדם חי לפי האמונה לא שייך אצלו כעס, כי הוא יודע שהמצער אינו אשם בצער שיש לו, והוא רק שליח מן השמים לצער את מי שכבר היה חייב צער, וגם אם הוא לא היה מצער אותו, מן השמים היו שולחים שליח אחר לזה, ויחשוב שהוא כמו בעל חי, שהרי מן השמים היו יכולים לשלוח גם בעל חי שיצער אותו, לכן אין שום מקום לכעוס עליו.

ואדרבה, צריך לחשוב ולהתבונן מדוע מגיע לו הצער מן השמים, יתכן שהוא צדיק ונותנים לו ייסורים של אהבה, אבל יותר מסתבר שאינו בדרגה כזו והייסורים הם לכפרת עוונות, וממה צריך יותר לדאוג, האם ממה שהשני ציער אותו או ממה שחושבים עליו בשמים? ודאי צריך לדאוג מדוע פסקו עליו בשמים שהוא חייב צער, ולפשפש במעשיו למצוא את הסיבה לזה.

אנו עומדים בחודש אלול. מה זה מחייב אותנו? מה המעשים והמחשבות שצריכים להיות בחודש אלול? האם צריך להיות בשמחה או להיפך בפחד? באמת כבר הזכרנו שהכל נכון, וצריכים להיות גם בשמחה וגם עם פחד, שמחה מפני שהוא עת רצון, כי בראש חודש אלול עלה משה רבינו להר לקבל לוחות שניות ונתרצה הקב"ה לישראל, וכיון שהם ימי רצון הרי אלו ימים טובים מאד, שאפשר לקבל בהם הרבה זכויות, ויש בהם סיעתא דשמיא לעשות הרבה מעשים טובים, ומחמת זה צריך להיות שמחה והרגשה טובה.

ומצד שני צריך להיות גם פחד ואימת הדין, מפני שעוד מעט יום הדין, וצריכים זכויות כדי לזכות בדין, וכשעומדים בדין הרי זה תלוי מי הדיין, אם האב הוא הדיין או האדון הוא הדיין, וכפי שאומרים בתפילת ראש השנה "אם כבנים אם כעבדים", והרי זה תלוי באדם עצמו לפי מה שהוא, איך המעשים והמחשבות שלו, האם הוא מתייחס להקב"ה כמו בן לאב, או שמתייחס אליו כמו לאדון.

ולכאורה אם אנחנו בדרגה של בנים, מה הפחד ואימת הדין, הרי האב מרחם על הבן, ורוצה את טובתו של הבן, וכשהבן מבקש דבר מאביו, האב נותן לו את מה שהוא מבקש. אמנם זה תלוי מה הבעיה שיש לבן, אם הבעיה היא רק שאינו מכבד את אביו כראוי, אזי האב מוחל על כבודו ומכאן ולהבא יכבד כראוי. אבל אם יש לבן מחלה גופנית, וצריך לעשות ניתוח שיש בו ייסורים וכאבים, אזי אף על פי שהאב מרחם על הבן ואינו רוצה להכאיב לו, בוודאי יעשה את הניתוח, מפני שמוכרחים לעשות את הניתוח לטובתו של הבן, ולמרות שיכאב לבן, הרי זוהי גם התרופה בשבילו.

וכך גם ברוחניות, אם יש חטאים שהתשובה אינה מספיקה בהם, או שקשה לעשות תשובה עליהם, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה ז, ג) שיש חטאים שקשה לפרוש מהם ולחזור בתשובה עליהם, כאשר החטא הוא במידות רעות כמו כעס וגאווה, שצריך לשנות את הטבע ולתקן את האופי, ושינוי הטבע הוא עבודה גדולה וקשה מאד. ואם לא עושים תשובה, אזי ייסורים ממרקים ומכפרים העוונות.

ועיקר ושורש החטאים תלוי בדבר אחד, אם האדם מחשיב יותר את העולם הבא או את העולם הזה, וכמו שכתב בחובות הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג חשבון כ"ה) כי אהבת העולם הבא ואהבת העולם הזה הם תרתי דסתרי, ומי שהעיקר אצלו הוא העולם הזה, לא שייך אצלו אהבת העולם הבא, ולא שייך שיעשה מעשים טובים לשם שמים, כי הוא עושה הכל בשביל להתענג תענוגי הגוף.

יש הרבה הנאות גשמיות שמושכות את האדם, כמו חמדת הכבוד או חמדת הממון, שהאדם אינו מכיר את עצמו עד כמה הוא נגוע בזה, וכמה משפיעות עליו השאיפות של גשמיות והנאות הגוף, אדם אינו יודע בעצמו כמה שהטבע שולט עליו, כי היצר הרע חזק מאד, וכדי לתקן את היצר הרע ולהתגבר עליו, צריכים ללמוד בספרי המוסר מה הם הדרכים לתיקון המידות.

וכתוב בספרים כי עיקר תיקון המידות הוא על ידי אמונה. אם אדם מאמין שהכל בידי שמים, אין כוחו ועוצם ידי, ושום דבר אינו תלוי בידו, אלא הכל מן השמים ברצון השם, אזי אין שום מקום לכעס וגם

* נאמר בישיבת פוניבז' יום ד' לסדר שופטים תשע"ב.

וכמו כן לפי האמונה אין מקום למידת הגאווה, כי בגאווה אדם מתגאה ומחשיב את עצמו יותר מאחרים, מפני שהוא רואה כי הוא בעל מדרגה ויש לו הרבה מעלות שאין לאחרים, ומפני זה הוא מתגאה ומרגיש חשיבות יותר מחברו, ולכן הוא סבור שחברו חייב לכבד אותו, והוא אינו צריך לכבד את חברו, אבל באמת זוהי טעות, ומי שיש לו אמונה מבין שאין מקום להתגאות ולהחשיב את עצמו.

ראשית מפני שכתב באיגרת הרמב"ן "וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך, אם חכם או עשיר הוא, עליך לכבדו. ואם רש הוא ואתה עשיר או חכם ממנו, חשוב בלבבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך, שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיד", והיינו כי גם אם יש לחברו חסרונות, יכול להיות שיש סיבה לזה, והוא רק שוגג ולא נתחנך כראוי, והתביעה עליך בשמים גדולה יותר שאתה קיבלת חינוך טוב.

ויתירה מכך לפי האמונה אין שום מקום להרגשת החשיבות, שהרי כל המעלות והכישרונות הם במתנת שמים, וכל מה שאדם חי בעולם יש בורא שברא אותו ומחייב ומנשים אותו בכל רגע, וכי מגיע לאדם תודה עבור מעשיו הטובים? הרי הוא חייב בהם, ואם לא יעשה אותם יהיה פושע, ומה שייך להחשיב עצמו במה שאינו פושע.

ואמנם יש לאדם בחירה ומרגיש כאילו שהוא עושה, וגם מי שנולד עם מידות טובות יש יצר הרע שמפתה אותו כנגד המידות הטובות וצריך להתגבר עליו, אבל לא שייך להחשיב עצמו בזה, כי כשמתגבר על היצר הרי הוא מתכוון להנאתו ולטובתו, שהוא רוצה את העולם הבא ואינו רוצה להיות בגיהנום. [ומבואר בפסחים דף ח' ע"א שאם אדם מקיים המצוות בשביל העולם הבא הרי הוא צדיק גמור].

נחזור לענייני אלול, מה היא העבודה בחודש אלול? ראשית צריכים לדעת ולזכור כי הימים הם עת רצון, והוא זמן יקר מאד שאפשר לנצל אותו להתעלות, זהו דבר שנותן שמחה ומרץ. ומצד שני צריכים לזכור כי עוד מעט יהיה יום הדין, וכל אחד יעמוד במשפט, וצריכים לפחד מאימת הדין. והדרך לזה היא כמו שכתוב (תהלים ב, יא) "ויגילו ברעדה" – שמחה בתוך הרעדה, אבל לא שייך בלי רעדה.

וידוע מה שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה י, א) כי יראת העונש היא מדרגה נמוכה מאד שמלמדים אותה לנשים ולעמי הארץ, ואנו צריכים להיות בדרגה של יראת הרוממות מאהבה, אבל כבר אמר הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל כי אנחנו אין אנו במדרגה הזאת, והלוואי שיהיה לנו המדרגה של יראת העונש, ונזכה גם אנו למדרגת היראה של הנשים ועמי הארץ בזמן הרמב"ם.

וזהו מפני שיש ירידת הדורות איומה ביראת שמים, וכפי שידוע מה שכתב הגרי"ס זצ"ל באור ישראל (מכתב י"ד) "מלפנים כאשר ידעתי כל איש אחזו פלצות מקול הקורא קדוש אלול", כשהיו מברכים בשבת את חודש אלול הייתה חרדה ופלצות, כך היה מלפנים, וכתוצאה מזה הייתה תועלת גדולה של התעוררות והשפעה של חיזוק בתורה ובמעשים טובים.

ושמעתי בצעירותי מאדם זקן מסלוצק שתיאר את מה שראה בצעירותו לפני יותר ממאה שנה, שבשוק עמדו עגלונים, שזהו המקצוע הפשוט ביותר שהיה פעם, וכשהייתה פורצת ביניהם איזה מריבה או סכסוך בחודש אלול, היה האחד אומר לחברו כיצד אתה מדבר? הרי עכשיו אלול! כך היה מפחיד אותו עם אלול, כי אלול היה מפיל פחד על האנשים הפשוטים ביותר.

ועכשיו בימינו הלוואי שהיה לנו את יראת העונש הפשוטה. אמנם יש דרגות ששייך גם בימינו, וכפי ששמעתי לפני הרבה שנים על רבנית חשובה שהייתה באמריקה, וכתבה לבניה שהיו כאן בארץ שבתפילות הימים הנוראים לא יחשבו על עצמם אלא יבקשו על כלל ישראל, זהו דבר ששייך גם בימינו, שבחודש אלול הלב נפתח ומחפשים קירבת אלוקים, וממילא לא קשה לבקש בתפילות עבור כלל ישראל.

ובאמת כל התפילות שמתפללים הם בלשון רבים, וכפי שמזכירים בתפילת שמונה עשרה "חננו מאיתך דעה בינה והשכל", ומבקשים בלשון רבים 'חננו' – לא רק על עצמו, אלא על כל אחד ואחד מכלל ישראל, וכן "השיבנו" ו"סלח לנו" בלשון רבים, וכתוב בספרים שמבקשים רחמים גם על הרשעים. זוהי דרגה שגם אנו שייכים לזה, לבקש בתפילות עבור כלל ישראל.

ולמעשה קשה מאד לשלוט על המחשבות, והעצה היחידה היא רק על ידי קביעות יומית בספרי המוסר, ובחודש אלול הוסיפו בישיבה קביעות ללימוד המוסר גם לפני תפילת מנחה, כי ספרי המוסר מזכירים לאדם את מה שהוא חייב, וכשזוכרים את הידיעות שבספרי המוסר כל ההנהגה היא אחרת.

ובאמת יש כאלו שמתחילים ללמוד מסילת ישרים ושערי תשובה, ותיכף כשמתחילים ללמוד הם רואים שהם רחוקים מהמדרגה הזאת, ומתייאשים ומפסיקים באמצע.

אבל צריכים לדעת שאין זה נכון, כי את המדרגות שבספרי המוסר קונים לאט-לאט, וכל התעוררות הקטנה ביותר ומחשבה טובה של רצון טוב, הרי זה מקדש את האדם, וכמו שכתב ברוח חיים בתחילת פרקי אבות כי כשאדם חושב לעשות דבר טוב, מיד המחשבה מקדשת אותו, והקדושה נותנת לו כוח לקיים את מה שהוא חושב.

והקביעות בספרי המוסר מעוררת את המחשבה, ומזכירה לאדם את החיובים, אך לא שייך להגיע מיד לכל המדרגות שבספרי המוסר, וצריכים תחילה לדעת את כל הידיעות, ללמוד מסילת ישרים עד רוח הקודש, וללמוד את כל השערי תשובה, וכשיודעים את הידיעות, ממילא הידיעות משפיעות על כל ההנהגה.

וכמו כשנמצאים בבית שיש בו יראת שמים, החינוך משפיע ומקבלים השפעה של יראת שמים ממה שרואים, או אם שומעים דברי יראת שמים זה משפיע לקבל יראת שמים, כך אם אדם לומד בספרי המוסר, וקורא דברי יראה על תורה ועל מידות טובות, הידיעה עצמה משפיעה, אך לא צריך לחשוב שיקבל מיד את ההשפעה, אלא ימשיך בקביעות, וממילא במשך הזמן ישפיע עליו.

ושמעתי מהרבה צעירים ומבוגרים שלא היו רגילים ללמוד מוסר, ומעת שהתחילו ללמוד בקביעות בספרי המוסר השתנו לגמרי, יש את סדרי המוסר הקבועים בישיבות חצי שעה בכל יום שזהו דבר הכרחי, אך בנוסף לזה כדאי במשך היום לחשוב מחשבה אחת של מוסר, ולעשות חשבון הנפש אפילו דקה אחת בכל יום, וכשעושים כן זה משפיע מאד ונהפכים לאדם אחר.

והכרתי אברך שהתחיל לחשוב בכל יום שלוש מחשבות של מוסר, מחשבות על עצמו ועל דרגתו ברוחניות, מה הדרגה שלו בתורה, ביראת שמים ובמידות טובות, כמה הוא דבוק בתורה, כמה היראת שמים שולטת עליו, וכמה מידות טובות יש לו, ומאז שהתחיל לעשות ככה התעלה והתעלה באופן מיוחד מאד.

זוהי העצה הטובה ביותר, אם יש לאדם קביעות בכל יום לחשבון הנפש, זה משפיע עליו ומשנה את האופי, ונעשה אדם מאושר וחי חיים מאושרים, כך המציאות בדוק ומנוסה, והוא דבר שאינו קשה, וכולנו מסוגלים לעשות את זה.

לעילוי נשמת
הגאון רבי יצחק ראובן זלזניק זצ"ל
בן הגאון רבי שלמה זלמן זצ"ל
נלב"ע י"ב אלול תשס"ב
תנצב"ה